

Токмань Ганна Леонідівна,
*доктор педагогічних наук, професор,
кафедра української і зарубіжної літератури
та методики навчання,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

ТЕОРІЯ ПРОФЕСОРА МИКОЛИ КОРПАНЮКА ЯК ОСНОВА МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ МІЛІТАРНИХ МОТИВІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ШКОЛІ

Літературознавство та фольклористика є основою для формування змісту літературної освіти в середній школі. Звернімося до монографії відомого вченого-медієвіста Миколи Корпанюка (1950-2022) «Перунова звитяга нації» (2012), яка стане вагомою, науково вивіреною історико-літературною основою для методики вивчення мілітарних мотивів на уроках української літератури. Автор пише: «Пізнаючи мілітарну тему, маємо можливість пізнавати власну духовну велич, котра постійно зазнає руйнуючих нападів з боку чужинців-завойовників і власних покидьків, бо наші рицарі воїнського чину та віри (проукраїнської, Христової) – основні герої усної й книжної літератури, – то суть і є найвагомішою опорою українського буття, української цивілізаційної місії» [1, с. 4]. Як бачимо, учений чітко визначив учителеві головну мету вивчення мілітарних мотивів: учні пізнають духовну велич нації, захопляться рицарями воїнського чину, здобудуть опору для існування власного «Я» як частинки нації, усвідомлять місію України у світі.

Інтеграція з історією України – наріжний камінь вивчення мілітарних мотивів на уроках літератури. Цей принцип спрямований, по-перше, на вибудовування однієї чіткої лінії історії Батьківщини (наукової і художньо увиразненої) у пам'яті учня; по-друге, на розуміння свого місця в історії, свого громадянського обов'язку під час війни збройно захищати рідну землю або, за незмоги, допомагати воїнам у боротьбі.

Історична конкретизація художнього хронотопу творів із зображенням збройної боротьби – важлива засада їх розгляду. Професор Корпанюк не оминає важких, суперечливих сторінок в долі України у стосунку до інших європейських націй, велика частина його монографії присвячена фольклорному та літературному відображенню Коліївщини.

Микола Корпанюк персоналізує художню версію мілітарної історії України: він наголошує на значенні персоналій, осіб воїнів, оспіваних у творах фольклору і літератури. Професор, широко цитує художні тексти і коментуючи їх, створює історичні портрети видатних воїнів княжої та козацької епох, імена яких оспівуються у програмових творах для 5-9 класів.

Контекстуальний принцип. Микола Корпанюк учить використовувати фольклорний та літературний контексти для як найповнішої характеристики героїв-воїнів. Усі герої народних пісень, що є в шкільній програмі української літератури, присутні й у інших творах як народних, так і літературних.

Принципом викладання є духовна спадковість українського воїнства. Микола Корпанюк неодноразово наголошує на цій рисі національного менталітету. Так, характеризуючи князя Святослава, він говорить, що це портрет протокозака, і нагадує про його загибель на острові Хортиці – майбутній колиці українського козацтва, вбачаючи в цьому символіку. А після оповіді про гетьмана Івана Мазепу робить узагальнювальний висновок-перспективу: «Якщо розтягнути в хронологічний ряд трансформацію героїко-патріотичного поняття мазепинець, мазепинці, то він ввібрав у себе поняття козаки-хмельничачи, виговці, дорошенківці; вилився в поняття козаки-гайдамаки, колії, опришки, петлюрівці, усуси, упівці-бандерівці, упівці-мельниківці. Отже, в здоровому українському патріотичному тілі – здоровий дух гетьмана Мазепи» [1, с. 104-105].

Зasadничим є поєднання уваги до видатних особистостей і до простих бійців – повстанців, воїнів. І усна народна творчість, і література містять зображення як персоналій, так і загалу, українського воїнства.

Уроки війни, повстання, уроки поразок – також важливий аспект розмислу над мілітарним мотивом у художньому творі. Аналіз обставин ведення військових дій, визначення причин відступів, зафіксовані істориками помилки провідників нації розвиватимуть критичне мислення учнів, формуватимуть правдиву, повну історичну пам'ять.

Естетичний рівень вивчення мілітарних мотивів є обов'язковим, адже йдеться про мистецтво слова. Виконання історичної пісні, балади, думи, звучання бандури, художнє читання вірша, перегляд екранізації прози, ілюстрації художників до творів з картинами боїв, зображення різних видів

зброї, військових одностроїв, документальні стрічки, світлини зі фронту допоможуть сприйманню тексту, посилять враження від нього.

Екзистенційна спрямованість вивчення мілітарних мотивів, особливо для хлопців, – принцип їх викладання. Микола Корпанюк цитує народну пісню, актуальність якої безсумнівна.

Коли не я, мусить інший
 За нас воювати.
 Нехай знають, що й я можу
 Сам до бою стати.
 Не журися, рідна мамо,
 Добре серце маю:
 Як я ворога стрічаю,
 На смерть не зважаю [1, с. 131].

Діалогічна зверненість тексту до читача зі спонуканням прийняти в душу війську відвагу має бути індивідуально прочитана, інтерпретована, емоційно пережита юнаками і юнками.

Отже, мілітарні мотиви в національному фольклорі та літературі мають вивчатися на уроках української літератури. Теоретичними основами методики їх розгляду можуть стати принципи, віднайдені в монографії професора Миколи Корпанюка «Перунова звитяга нації». До таких принципів відносимо такі: інтеграція з історією України, історична конкретизація художнього хронотопу творів із зображенням збройної боротьби, персоналізація художньої версії мілітарної історії України, контекстуальність, духовна спадковість українського воїнства, поєднання уваги до видатних особистостей і до простих бійців, критичне осмислення уроків війни, аналіз естетичного рівня мілітарних мотивів, їх екзистенційна спрямованість. Уся історична доля України, і перша чверть ХХІ століття також, доводять, що формування громадянина України – це передовсім формування воїна, волонтера, людини, готової до жертвовно-сподвижницької праці заради Перемоги над ворогом-агресором. Національний фольклор і література мають історично, аксіологічно, художньо багаті мілітарні мотиви, які слід вивчати на науково визначених принципах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корпанюк М. Перунова звитяга нації. Переяслав-Хмельницький : ФОП О. М. Лукашевич, 2012. 404 с.